

R. M. Teixeira

SOVON-mededeling no. 12.

Overzicht van de inventarisatie in 1976

Nu de meeste broedvogellijsten over 1976 binnen zijn, blijkt dat er in het afgelopen seizoen weer hard gewerkt is aan het Ornithologisch Atlasproject. De resultaten zijn er dan ook naar. Er werden ten minste 1000 blokken geheel of gedeeltelijk onderzocht. In totaal konden 184 soorten worden gecodeerd als mogelijk, waarschijnlijk of zeker broedend. Daaronder zijn een aantal zeldzaamheden zoals Kwak (code D), Witoegeend (C), Rode Wouw (C), Rode Patrijs (D), Klein Waterhoen (C), Kleinst Waterhoen (C), Bonte Strandloper

(C), Steltkluit (D), Griel (B), Zwartkopmeeuw (D), Ruigpootuil (C), Middelste Bonte Specht (C), Raaf (D), Tai-gaboomkruiper (D),

Rouwkwikstaart (D), Klapekster (D), Sijs (D), Kruisbek (D), Keep (C), Cettis Zanger (D) en Waaiersaarrietzanger (C). De Grauwe Gans blijkt een regelmatige broedvogel te zijn van Friesland, Zuidelijk Flevoland en sinds kort ook Zeeland.

Een andere nieuwkomer is de Kramsvogel. Deze soort, die van oudsher een wintergast is in Nederland, blijkt steeds later weg te trekken. Uit Drenthe wordt gemeld dat de Kramsvogel tot begin juni gezien wordt, terwijl ze vóór 1973 niet meer te vinden waren na half mei. Enkele paren kwamen er zelfs tot broeden. Meestal vliegen hun jongen uit in de maand juni.

Uit atlasgegevens blijkt dat de Nederlandse populatie als volgt is toegenomen:

1972: 1 zeker broedgeval (Oostelijk Flevoland)

1973: 1—2, waarvan 1 zeker broedgeval, (Limburg)

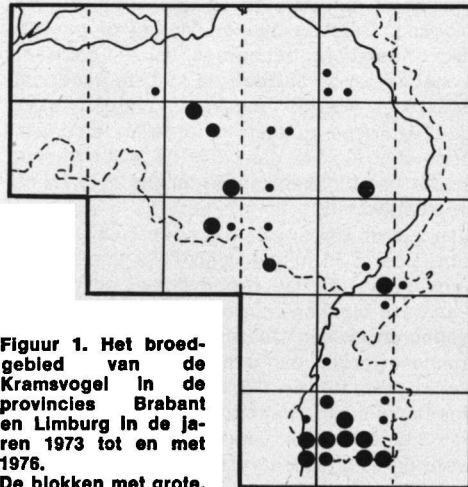
1974: 3—6, waarvan 2 zekere broedgevallen (voornamelijk Limburg)

1975: 15—20, waarvan 12 zekere broedgevallen (voornamelijk Limburg)

1976: 30—45, waarvan 29 zekere broedgevallen (voornamelijk Limburg, Noord-Brabant en Drenthe).

Het broedgebied in de provincies Noord-Brabant en Limburg is weergegeven in figuur 1. De rest van de broedgevallen zijn geconstateerd in Drenthe, Overijssel en Gelderland. Mogelijke broedgevallen (code B1) worden uit bijna alle provincies gemeld. Het is voornamelijk dank zij de atlasmedewerkers, dat we zo nauwkeurig op de hoogte zijn van de uitbreiding van de Kramsvogel in Nederland. Een dergelijke explosieve toename blijkt momenteel in tal van Europese landen plaats te vinden. Let dus op! Mochten er aanwijzingen zijn dat er Kramsvogels in uw blok broeden, geef dan wat extra informatie op de achterkant van de broedvogellijst. Ook voor andere zeldzame soorten zou het prettig zijn, als men meteen wat meer inlichtingen verschafte bv. de data van de waarnemingen. Daar hoeft dan niet speciaal navraag naar te worden gedaan.

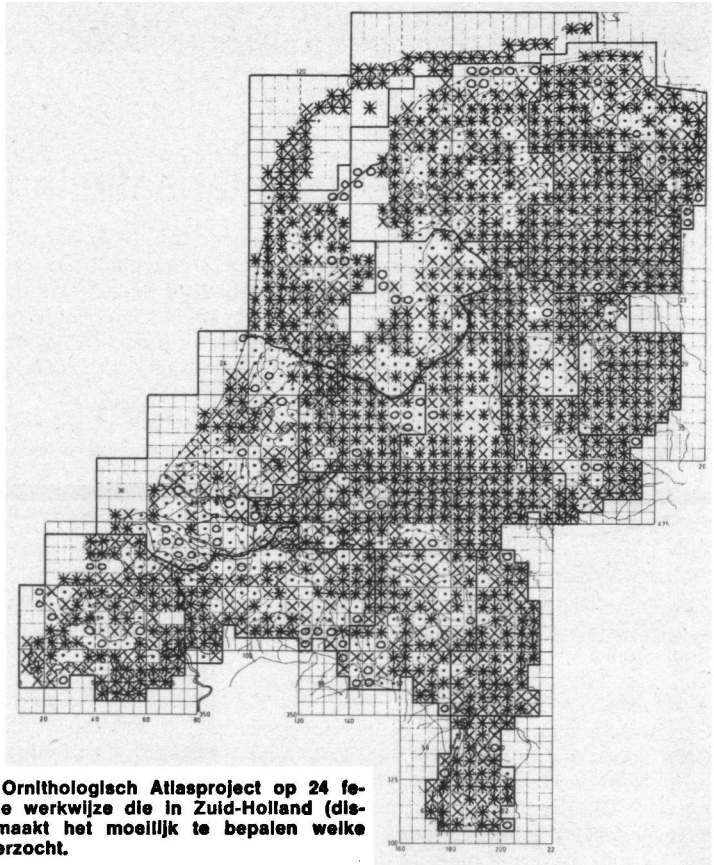
Hoewel minder spectaculair blijken ook andere soorten toe te nemen. Het ziet er naar uit, dat de meeste stootvogels en uilen zich enigszins herstellen van de enorme klappen, die zij in de jaren-60 ten gevolge van landbouwgiften hebben gekregen. De Zwarte Roodstaart neemt in aantal toe en breidt bovendien zijn broedgebied in het noorden van het land uit. Daar staat tegenover dat een aantal andere soorten achteruit gaat o.a. Korhoen, Zomertaling, Zwarte Stern en Geelgors.

Figuur 1. Het broedgebied van de Kramsvogel in de provincies Brabant en Limburg in de jaren 1973 tot en met 1976.

De blokken met grote, middelgrote en kleine stippen geven aan dat daar respectievelijk zeker, waarschijnlijk, of mogelijk gebroed is. Niet op de kaart aangegeven zijn de broedgevallen in de provincies Drenthe, Overijssel en Gelderland.

- * volledig onderzocht
- X bijna volledig onderzocht
- onvolledig onderzocht
- niet of nauwelijks onderzocht

Figuur 2. Stand van het Ornithologisch Atlasproject op 24 februari 1977: De afwijkende werkwijze die in Zuid-Holland (district 9) wordt gevoerd, maakt het moeilijk te bepalen welke blokken volledig zijn onderzocht.

Ten gevolge van de droogte hadden vele watervogels een moeilijk seizoen. Vooral futen, eenden en rallen moesten het broeden opgeven, omdat hun vennetjes vaak volledig uitdroogden. Misschien ook ten gevolge van de droogte, was dit jaar op tal van plaatsen een opvallend groot aantal Kwartels te horen.

Ook zijn er weer ongebruikelijke broedplaatsen van gewonere soorten vastgesteld o.a. van Zilvermeeuwen in Drenthe en Oost-Brabant, Grote Gele Kwikstaarten in Drenthe, Kluten in de buurt van Nijmegen en Ortolanen bij Ede.

Het grootste aantal soorten dat tot nu toe in één blok als zeker of waarschijnlijk broedend werd gemeld, bedraagt 113. In ten minste 24 blokken zijn 100 of meer broedvogelsoorten gevonden. Deze blokken liggen voornamelijk in het oosten van het land.

Over het algemeen vindt men in een 'gemiddeld' Nederlands blok tussen de 60 en 75 soorten broedvogels.

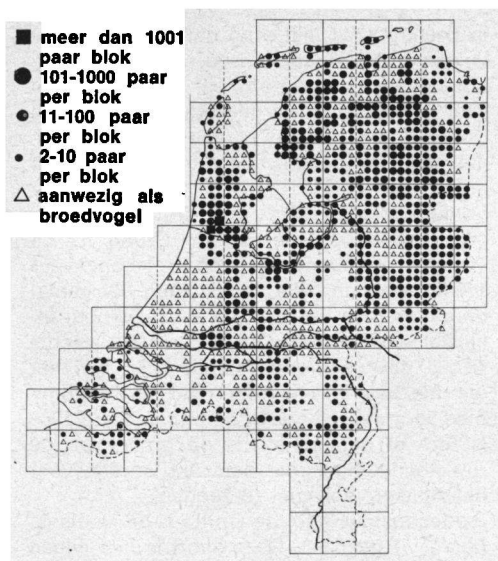
1977: Het laatste inventarisatiejaar.

Om te kunnen bepalen aan welke blokken in 1977 (het laatste onderzoeksjaar voor de

Atlas) de meeste aandacht moet worden besteed, geven we in figuur 2 een overzicht van de stand van het Ornithologisch Atlasproject op 24 januari 1977. In totaal zijn er 1669 blokken. Daarvan zijn er 84 niet of nauwelijks onderzocht; het spreekt vanzelf dat daar in het komende seizoen de meeste aandacht aan moet worden gegeven. Van een groot deel van deze blokken is het te onderzoeken oppervlak kleiner dan 2500 ha, bijvoorbeeld omdat het blokken langs de grens of langs de kust betreft.

Dan zijn er 285 onvolledig onderzochte blokken. Daarin is minder dan 75% van het te verwachten aantal broedvogels gevonden. Aan deze blokken zal nog het nodige moeten gebeuren, willen ze als enigszins volledig kunnen worden aangemerkt.

Vervolgens zijn er 372 bijna volledig onderzochte blokken, waar tussen de 75 en 90% van het aantal te verwachten vogelsoorten werd gemeld als waarschijnlijk of zeker broedend. Aan deze blokken hoeft niet al te veel meer te worden gedaan. Veelal zullen de wat minder algemene soorten ontbreken en het kost nogal wat tijd om die op te sporen. Voor iemand die geregeld in zo'n blok komt, moet

Figuur 3. Voorlopige verspreidingskaart van de Grutto als broedvogel in Nederland in de periode 1973 tot en met 1976 (voor zover bekend op 24 januari 1977).

het mogelijk zijn het onderzoek in het laatste jaar af te ronden.

Ten slotte zijn er 928 volledig onderzochte blokken, waarin meer dan 90% van de verwachte soorten is gevonden en gecodeerd in de kolommen C en D. Deze blokken hoeven niet meer opnieuw te worden onderzocht. Het zal immers vrij veel moeite kosten daar nog nieuwe soorten te ontdekken. Toch lukt dat bij toeval nog wel eens. Zo vond iemand in twee blokken, waar al 102 soorten zekere en waarschijnlijke broedvogels van bekend waren, de ingangen van ijsvogelnesten. In een ander blok, dat ook al als volledig onderzocht werd beschouwd, werd dit jaar een kramsvogelnest ontdekt. Een goede vogelaar kan door naarstig speuren in een volledig onderzocht blok nog best wat aanvullingen geven, maar vanuit het oogpunt van het Atlasproject kan hij zijn tijd effectiever besteden door een ander, minder goed geïnventariseerd gebied onder de loep te nemen. Vandaar deze dringende oproep aan de vele honderden veldornithologen, die hun blok reeds goed hebben onderzocht, dit laatste jaar van het Atlasproject een ander blok te inventariseren. Zij dragen dan in hoge mate bij aan het succes van de Atlas.

Tot nu toe werden maar weinig incidentele gegevens ingezonden. Dat is jammer. Bij het onderzoeken van je eigen blok kom je allicht eens in een ander blok, waar je ook waarnemingen doet. Maak daar dan een apart lijstje van en stuur dat aan het eind van het seizoen, samen met je eigen broedvogellijst,

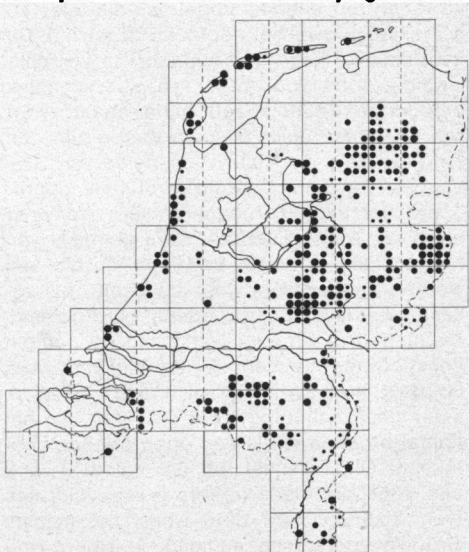
naar de districtscoördinator. Dergelijke korte, onvolledige lijstjes leveren vaak meer aanvullingen op, dan men op het eerste gezicht zou vermoeden. Niet iedereen kent immers alle vogelsoorten even goed; bovendien zijn sommige soorten lastig op te sporen en is het een toevalstreffer als men ze vindt. Schroom dus niet deze losse gegevens op te zenden. Extra broedvogellijsten kunnen altijd worden aangevraagd bij de districts- of de algemeen coördinator.

De programmapunten voor het komende inventarisatieperiode van het Atlasproject zijn in volgorde van belangrijkheid:

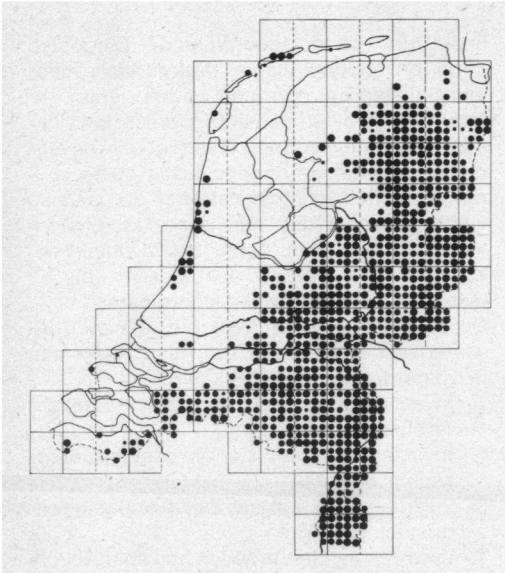
1. inventarisatie van de nog niet onderzochte blokken.
2. inventarisatie van de onvolledig onderzochte blokken.
3. inventarisatie van de bijna volledig onderzochte blokken.
4. bewijzen van het broeden van soorten, die tot nu toe in kolom B of C waren ondergebracht.
5. opsporen van zeldzame broedvogels in een volledig onderzocht blok.

Voorlopige resultaten.

Om te laten zien wat er met de tot nu toe verzamelde gegevens kan worden gedaan, zijn enkele verspreidingskaarten samengesteld. Als eerste is dat de Grutto (figuur 3). Het is na 4 jaar onderzoek wel duidelijk geworden

Figuur 4. Voorlopige verspreidingskaart van de Houtsnip als broedvogel in Nederland in de periode 1973 tot en met 1976 (voor zover bekend op 24 januari 1977). De grote stippen geven die blokken aan waar met zekerheid is gebroed, de middelgrote stippen waar het broeden waarschijnlijk is en de kleine stippen waar dat mogelijk is.

Figuur 5. Voorlopige verspreidingskaart van de Geelgors als broedvogel in Nederland in de periode 1973 tot en met 1976 (voor zover bekend op 24 januari 1977). Symbolen als in figuur 4.

hetgeen ongeveer het broedgebied van deze soort in Nederland is. Waarschijnlijk zullen het komende jaar nog maar weinig nieuwe broedgebieden worden gevonden. Dat komt doordat van 96% van de blokken wel iets bekend is en omdat de Grutto een tamelijk grote en opvallende vogel is, die niet zo gemakkelijk over het hoofd wordt gezien. De gebruikelijke kaart met stippen van verschillende grootte voor zeker en waarschijnlijk broedende Grutto's zou bijna egaal zwart zijn. De enige open plekken daarin zijn dan Zuid-Limburg, de Veluwe en delen van Brabant en Zeeland. Daarom is ditmaal geprobeerd het aantal broedparen Grutto's weer te geven, waarbij gebruik werd gemaakt van de gegevens in kolom E. Alleen die blokken werden aangegeven, waar de Grutto als zeker of waarschijnlijk broedend werd gemeld. De mogelijke broedgevallen zijn dus buiten beschouwing gelaten. In de blokken waar Grutto's waarschijnlijk of zeker broeden, maar geen schatting werd gemaakt van het aantal broedparen, is een open driehoek getekend. Ondanks het feit dat kolom E lang niet door alle medewerkers is ingevuld, kan men toch aardig zien waar de meeste Grutto's voorkomen namelijk in Noord-Holland en Friesland. In enkele blokken schatte men dat er meer dan 1000 broedparen waren. Vooral in de nattere weidegebieden vindt men de hoogste dichtheden. Opvallend is, dat ook drogere streken soms tamelijk veel Grutto's herbergen onder andere

in Drenthe. Het lijkt erop dat hij daar trouw is aan oude broedplaatsen, ook al zijn die ontgonnen of ontwaterd. Hij is daarentegen veel zeldzamer in vergelijkbare gebieden in Noord-Brabant, zodat er een tendens waarneembaar is, dat de aantallen afnemen van noord naar zuid.

Volgens Mulder (1972) nam de in Nederland broedende populatie van de Grutto na de Tweede Wereldoorlog toe tot ongeveer 116.000 paar in 1969, terwijl toen het aantal broedparen in de rest van West-Europa, inclusief IJsland en Oost-Duitsland, slechts 16.000 paar bedroeg. Hieruit blijkt wel het enorme belang van Nederland als broedgebied voor deze soort. Of de populatie na 1969 is toe- of afgenomen, is op grond van de ruwe schattingen die gemaakt werden voor het Atlasproject, niet te zeggen.

Als tegenstelling tot de Grutto is de Houtsnip (figuur 4) gekozen. Deze soort is niet alleen veel zeldzamer, maar bovendien ook moeilijker te vinden. U zult hem niet midden overdag, luid roepend op paaltjes in de weilanden aantreffen, maar misschien alleen maar in de schemering, wanneer hij zachtjes knorrend zijn baltsvluchten uitvoert (code C4). Het vinden van een nest (code D15 of D16) of het zien van jongen (code D12), komt maar zelden voor, daar hij zich bij gevaar meestal drukt en dan rekent op zijn uitstekende camouflage kleuren. De baltsvluchten worden boven een groot gebied van de vochtige bossen, waar hij in leeft, uitgevoerd. Omdat je als waarnemer daar meestal een slecht uitzicht hebt, is het lastig vast te stellen hoeveel er aan het baltsen zijn. Het maken van een verantwoorde schatting van het aantal broedparen Houtsnippen is dan ook moeilijk. Daarom zijn op de verspreidingskaart geen dichtheden aangegeven. De kaart is ongetwijfeld nog onvolledig; aanvullingen zijn dus welkom. Ook een eenmalige waarneming van een baltsend exemplaar is waardevol.

Op de kaart zijn 256 blokken aangegeven waar de Houtsnip waarschijnlijk of zeker en 54 waar hij mogelijk heeft gebroed. Over het algemeen is het aantal broedparen per blok niet groot; toch zijn er wel blokken waar meer dan 20 paar zijn gevonden. De totale Nederlandse populatie zal dan ook vallen in de categorie van de vrij schaarse broedvogels (250-2500 paar, Avifauna van Nederland 1970).

De Geelgors (figuur 5) heeft, net als de Roodborsttapuit, in Nederland een broedgebied dat uit twee delen bestaat nl. de duinen en het zuidelijk en oostelijk deel van het land. Hier en daar komen nog kleine geïsoleerde

broedplaatsen voor onder andere in Gaasterland. De dichtheid is in het oosten veel hoger dan in de duinen, waar de aantallen de laatste jaren steeds verder teruglopen. Dit blijkt ook uit de gegevens van kolom E van de broedvogellijst. In de meer westelijk gelegen gebieden broeden meestal 2-10 paar (code E2) en in het oosten van het land 10-100 paar (code E3) per blok. Volgens Reijnders (1973) ligt het aantal broedparen in de jaren 1967-

- R. M. Teixeira, Algemeen Coördinator Atlasproject, Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Kemperbergerweg 67, Arnhem, tel. 085 - 45 29 91, toestel 149.

LITTERATUUR

- Commissie voor de Nederlandse Avifauna (1970):** Avifauna van Nederland. Leiden.
- Mulder, Th. (1972):** De Grutto in Nederland. Wet. Mededeling KNNV no. 90.
- Reijnders, J. (1973):** De Geelgors als broedvogel in Nederland. De Levende Natuur 76 (10): 217-230.
- Districtscoördinatoren Ornithologisch Atlasproject.**
- D 1 (Waddeneilanden) C. Swennen, NIZO, postbus 59, Texel (02220-2123).
 - D 2 (Friesland) J. de Jong, E. A. Borgerstraat 66, Joure.
 - D 3 (Groningen) G. Meeuwissen, Blekerstraat 7, Groningen (050-181835).
 - D 4 (Drenthe) A. J. van Dijk, Ootmaandijk 1, Uffelte (05215-331).
 - D 5 (Twente) H. A. Meek, Borgstadweg 2, Groot Agelo 7922 (05419-2136).
 - D 6 (Overijssel W.) J. Nap, H. Dunantstraat 7, Kampen (05202-3336).
 - D 7 (IJsselmeerpolders) W. J. A. Schipper, De Morinel 54, Dronten (03210-3291).
 - D 8 (Noord-Holland N.) K. van der Vlies, Hertogenvan 32, Heemskerk.
 - D 9 (Zuid-Holland) C. M. Lok, Prunuslaan 14, Rockanje, Voorne (01884-2246).
 - D 10 (Utrecht) W. F. Alleyn, Kon. Julianalaan 59, Maartensdijk (U) (03461-2072).
 - D 11 (Veluwe) R. G. Bijlsma, Hindelaan 5, Wageningen.
 - D 12 (Achterhoek) J. W. Lensink, Veerweg 17, Gorsseel (05759-2284).
 - D 13 (Grote Rivieren) F. Kuijk, postbus 37, Leersum.
 - D 14 (Zeeland) P. L. Meininger, Grevelingenstraat 53, Middelburg.
 - D 15 (Noord-Brabant W.) H. van Vugt, Bavelsealaan 191, Breda (076-655358).
 - D 16 (Noord-Brabant O.) D. Bosch, Clemenatinalaan 12, Oerle (04905-1372).
 - D 17 (Limburg N.) J. Erkens, Aldenhofstraat 79, Neerbeek (Beek) (04402-2839).
 - D 18 (Limburg) W. F. Bult, Bredastraat 37, Heerlen (045-916718).

Medewerking aan broedvogelonderzoek in buitenland

In diverse Europese landen worden momenteel atlasprojecten uitgevoerd met het doel zo nauwkeurig mogelijke informatie te verkrijgen over de verspreiding van de broedvogels. Daar de meeste Europese landen tamelijk uitgestrekt zijn en slechts over weinig eigen ornithologen kunnen beschikken, rekenen zij op hulp van buitenlanders die in hun land vakantie houden. Daarbij zijn alle gegevens welkom, zelfs van de meest gewone soorten. Iedereen die in de onderstaande landen op vakantie gaat en naar vogels wil kijken, wordt dan ook verzocht contact op te nemen met de coördinator van het broedvogelonderzoek van dat land. Zij kunnen dan van hem kaarten, broedvogellijsten en handleidingen krijgen.

Italië:

Dr. S. Frugis, Istituto di Zoologia-Universita, 43100 - Parma, Italië.

Spanje:

Dr. F. Purroy, Estacion Central de Ecologia/JCONAI, km 7 - Carretera La Coruna, Madrid-35, Spanje.

Zweden:

Dr. S. Svensson, Zoological Institute Ecology Building, S-22362-Lund, Zweden.

Zingende Koperwiek

's Middags 4 maart 1977 en daarna weder-

1968 tussen de 24.000 en 35.500.

De voorkeur van de Geelgors gaat uit naar kleinschalige gebieden op de hogere en drogere gronden. De nestplaats is meestal te vinden daar waar bomen aan open gebied grenzen. Ruilverkavelingen, die meestal gepaard gaan met schaalvergroting en het opruimen van houtwallen, zullen dan ook een nadelige invloed op het broedbestand van de Geelgors hebben.

om op 13 maart 's morgens omstreeks 9 uur en in de namiddag werd ik in onze tuin (en even daarbuiten) te Hilversum attent gemaakt op een totaal afwijkende lijsterzang. Een eentonig drie- tot vier maal truu-ie, truu-ie, truu-ie waarna af en toe een soort nachtegaalachtige, jodelthriller volgde. Wel echt lijsterachtig, maar voor mij totaal onbekend. Het bleek een individueel zingende Koperwiek te zijn. De eerste maal in een heel hoge spar, de tweede maal in een circa 50-jarige oude eikenboom en de derde maal in de gouden regen bij ons vijvertje. Het gezamenlijk zingen en kwelen van Koperwieken in grote troepen die langs een akker of een weiland door de eerste warme zonnestralen in het vroege voorjaar aangestoken worden ken ik goed. Dat hoorden we regelmatig tussen Baarn en Hilversum op het landgoed Groeneveld of op het gebied van de Hooge Vuursche. De Engelsen noemen dat zo kernachtig 'community singing', hetgeen wij overigens ook van bijvoorbeeld Spreeuwen kennen. Dit noemen we bij ons ook wel 'koorzang'. Het moet tot de meevallers behoren als wij in Nederland de zang van Koperwiek zo volop kunnen horen. Die bof had ik nog nooit eerder gehad.

Jaap Taapken

Ook 23 en 25 maart hoorde ik opnieuw de volle zang in onze tuin.